

ТЕМА 2. ДЕРЖАВНА СИСТЕМА СТАНДАРТИЗАЦІЇ УКРАЇНИ.

2.1. Національна система стандартизації

Для організації та координації стандартизації і суміжних видів діяльності в кожній країні створюють спеціальний орган – національний орган стандартизації, основною функцією якого є розроблення та прийняття національних стандартів, доступних широкому колу користувачів. Національний орган має право бути членом міжнародних і регіональних організацій зі стандартизації та представляти інтереси країни в цих організаціях.

У 1991 році в Україні було створено Державний комітет УРСР зі стандартизації, метрології та якості продукції, а у 1992 році – Державний комітет України з стандартизації, метрології та сертифікації (Держстандарт України), який розробив і затвердив Концепцію державної системи стандартизації України та очолив її реалізацію. У травні 2011 р. Держстандарт України був ліквідований, а його функції покладено на Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, а також на Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 1163-р функції національного органу стандартизації було покладено на державне підприємство “Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості” (ДП “УкрНДНЦ”), скорочено - Українське агенство зі стандартизації.

З 1993 року Україна стала повноважним членом Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) та Міжнародної електротехнічної комісії (IEC), членом-кореспондентом Міжнародної організації законодавчої метрології, Європейського комітету зі стандартизації, членом Міжнародної інформаційної мережі, приєдналася до Кодексу добродійної практики щодо розроблення та використання стандартів Європейського комітету зі стандартизації тощо. Україна взяла на себе зобов'язання щодо наближення законодавства, стандартів, норм, правил і сертифікації до європейських, у рамках договору з Європейським Союзом. Для цього розробляється та реалізується багато державних і галузевих програм зі стандартизації, які стимулюють іноземні інвестиції, підвищують конкурентоспроможність української продукції.

У підпорядкуванні національного органу стандартизації знаходиться 35 центрів стандартизації та метрології: 26 обласних, Український науково-виробничий Центр стандартизації, метрології та сертифікації, науково-дослідні інститути (Львівський ДНДІ "Система", Харківське науково-виробниче об'єднання УкрНДІССІ), два навчальних заклади — Вище училище метрології та якості в Одесі й Український навчально-науковий центр зі стандартизації, метрології та якості продукції в Києві.

Діяльність національного органу стандартизації, спрямована на створення національної системи стандартизації відповідно до світової

практики, тобто, створення мережі технічних комітетів з стандартизації у провідних галузях науки, техніки та економіки України. Зараз в Україні функціонує біля 140 технічних комітетів, за участю яких розробляються Державні стандарти України (ДСТУ), що гармонізовані з відповідними міжнародними стандартами. Технічні комітети беруть участь у роботі відповідних міжнародних технічних комітетів та підкомітетів, як активні члени та члени-спостерігачі; проводять роботу з впровадження в Україні стандартів міжнародних організацій тощо. Наприклад, у 1996 році впроваджені стандарти з систем управління якістю (серії 9000), а у 1998 році — стандарти з управління довкіллям (серії 14000).

Україна, успадкувавши близько 20 тисяч міждержавних стандартів (ГОСТ), з набуттям самостійності та побудови ринкових відносин, відійшла від принципу обов'язковості стандартів і вступила у міжнародні організації стандартизації. З 2000 стандартів, розроблених технічними комітетами України, 300 є прямим впровадженням міжнародних стандартів.

Окрім цього, національний орган стандартизації організовує публікацію офіційних та інформаційних видань, наприклад: «Каталог нормативних документів» (річний), «Стандарти» (місячний) та «Засоби вимірювальної техніки (річний), «Бюлетені» української та міжнародної стандартизації (щоквартально), довідник «Продукція, що виробляється за технічними умовами України» (річний) тощо; впроваджує сучасні автоматизовані бази даних на компакт-дисках (біля півмільйона описів) з інформацією про нормативні документи міжнародних і національних організацій зі стандартизації, розробляє та впроваджує термінологічні стандарти України тощо. Журнал «Стандартизація, сертифікація, якість» — науково-технічний фаховий друкований засіб масової інформації в Україні, заснований Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики та Державним підприємством «Український науково-дослідний і навчальний центр з проблем стандартизації, сертифікації та якості»

2.2. Органи з стандартизації в Україні

Основні положення державної системи стандартизації України встановлюються законом України “Про стандартизацію”, декретом кабінету міністрів України “Про стандартизацію і сертифікацію” та стандартами України, зокрема ДСТУ 1.0:2003 “ Національна стандартизація. Основні положення ”.

Ці документи регулюють відносини, пов'язані з діяльністю у сфері стандартизації та застосуванням її результатів, і поширюється на суб'єкти господарювання незалежно від форми власності та видів діяльності, органи державної влади, а також на відповідні громадські організації.

Дія Закону “Про стандартизацію” не поширюється на ядерні матеріали, фармацевтичну продукцію, стандарти медичного

обслуговування, бухгалтерського обліку, освіти, а також інші соціальні стандарти, сфера дії яких встановлюється відповідними законами.

Закон України “Про стандартизацію” розрізняє міжнародну, регіональну і національну стандартизацію.

Міжнародна стандартизація - стандартизація, участь у якій відкрита для відповідних органів усіх держав.

Регіональна стандартизація - стандартизація, участь у якій відкрита для відповідних органів держав лише одного географічного, політичного або економічного простору.

Національна стандартизація - стандартизація, що проводиться на рівні однієї країни.

Стандартизацією займаються спеціально створені організації – **органи стандартизації** - визнані на національному, регіональному чи міжнародному рівні органи, основними функціями яких є розроблення, схвалення чи затвердження стандартів

До органів державної служби стандартизації належать:

- 1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації;
- 2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації;
- 3) національний орган стандартизації;
- 4) технічні комітети стандартизації;
- 5) підприємства, установи та організації, що здійснюють стандартизацію.

Центральний орган виконавчої влади з питань стандартизації організовує, координує та провадить діяльність щодо розроблення, схвалення, прийняття, перегляду, зміни, розповсюдження національних стандартів відповідно до цього Закону і як національний орган стандартизації представляє Україну в міжнародних та регіональних організаціях із стандартизації.

Центральний орган виконавчої влади з питань стандартизації виконує такі основні функції:

- 1) забезпечення нормативно-правового регулювання у сфері стандартизації;
- 2) визначення пріоритетних напрямів розвитку у сфері стандартизації;
- 3) інформування та надання роз’яснень щодо реалізації державної політики у сфері стандартизації;
- 4) узагальнення практики застосування законодавства у сфері стандартизації, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення на розгляд в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України;
- 5) погодження програми робіт з національної стандартизації.

До повноважень національного органу стандартизації належить:

- 1) організація та координація діяльності щодо розроблення, прийняття, перевірки, перегляду, скасування та відновлення дії національних

стандартів, кодексів усталеної практики та змін до них відповідно до цього Закону;

2) прийняття, скасування та відновлення дії національних стандартів, кодексів усталеної практики та змін до них відповідно до цього Закону;

3) вжиття заходів щодо гармонізації національних стандартів та кодексів усталеної практики з відповідними міжнародними, регіональними стандартами та кодексами усталеної практики;

4) розроблення за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації, національних стандартів та змін до них щодо:

процедур розроблення, прийняття, перевірки, перегляду, скасування та відновлення дії національних стандартів, кодексів усталеної практики та змін до них;

критеріїв, форми і процедур розгляду пропозицій щодо проведення робіт з національної стандартизації;

процедур створення, діяльності та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації;

5) забезпечення відповідності національних стандартів та кодексів усталеної практики законодавству;

6) забезпечення адаптації національних стандартів та кодексів усталеної практики до сучасних досягнень науки і техніки;

7) підготовка та затвердження програми робіт з національної стандартизації;

8) прийняття рішень щодо створення та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації, визначення сфери їх діяльності;

9) координація діяльності технічних комітетів стандартизації;

10) участь у підготовці міжнародних, регіональних стандартів та кодексів усталеної практики, що розробляються відповідними міжнародними та регіональними організаціями стандартизації, членом яких є національний орган стандартизації чи з якими він співпрацює згідно з положеннями таких організацій або відповідними договорами, а також забезпечення врахування інтересів України під час провадження зазначеної діяльності;

11) забезпечення та сприяння співробітництву у сфері стандартизації між виробниками, постачальниками, споживачами продукції та відповідними державними органами;

12) заохочення суб'єктів малого і середнього підприємництва до участі в розробленні національних стандартів та кодексів усталеної практики, забезпечення доступу зазначених суб'єктів до текстів таких документів;

13) підготовка щорічного звіту про свою діяльність, внесення його після схвалення керівною радою на розгляд до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації, та оприлюднення на офіційному веб-сайті не пізніше п'яти робочих днів з дня схвалення цього звіту керівною радою, але не пізніше 1 квітня наступного за звітним року.

Технічні комітети стандартизації займаються розробленням, розглядом та погодженням міжнародних (регіональних) та національних стандартів. Вони формуються з урахуванням принципу представництва всіх заінтересованих сторін. До роботи в технічних комітетах стандартизації залучаються на добровільних засадах уповноважені представники органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та їх об'єднань, науково-технічних та інженерних товариств (спілок), товариств (спілок) споживачів, відповідних громадських організацій, провідні науковці і фахівці. Членство в технічних комітетах стандартизації є добровільним.

Підприємства, установи та організації, що здійснюють стандартизацію мають право у відповідних сферах діяльності та з урахуванням своїх господарських і професійних потреб організовувати та виконувати роботи із стандартизації, зокрема:

1) розробляти, приймати, перевіряти, переглядати та скасовувати стандарти, кодекси усталеної практики, технічні умови і зміни до них, установлювати процедури їх розроблення, прийняття, перевірки, перегляду, скасування та застосування;

2) застосовувати прийняті ними стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови;

3) брати участь у роботі спеціалізованих міжнародних та регіональних організацій стандартизації відповідно до положень про такі організації;

4) створювати та вести фонди нормативних документів і видавати каталоги нормативних документів для забезпечення своєї діяльності та інформаційного обміну;

5) видавати і розповсюджувати прийняті ними стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови, документи відповідних спеціалізованих міжнародних організацій стандартизації, членами яких вони є чи з якими співпрацюють на підставі положень про такі організації або відповідних договорів.

2.3. Відомча (галузева) служба стандартизації

До органів галузевої служби стандартизації належать:

1. служба стандартизації міністерства або відомства;
2. головні (базові) організації зі стандартизації;
3. служба стандартизації підприємства (організації).

Служба стандартизації міністерства або відомства здійснює керівництво й організацію діяльності з питань стандартизації в галузях народного господарства. На відділ стандартизації міністерства або відомства покладено

1. організація і планування робіт зі створення проектів державних і галузевих стандартів на проектування і виготовлення продукції,

2. організації найбільш важливих наукових досліджень зі стандартизації для забезпечення випуску продукції високої якості.

Головні (базові) організації зі стандартизації здійснюють проведення науково-дослідних робіт і розробку нормативних документів зі стандартизації галузевого рівня.

Служба стандартизації на підприємстві (організації) організує і проводить роботу зі стандартизації. Це може бути відділ (на великому підприємстві або об'єднанні), група або навіть відповідальний за стандартизацію.

В обов'язки цієї служби входить:

1. організація і планування робіт зі стандартизації і контроль за їхнім виконанням;
2. розробка проектів стандартів підприємства і технічних умов;
3. систематичний контроль за впровадженням і дотриманням стандартів і технічних умов при проектуванні і виробництві продукції;
4. визначення фактичного рівня уніфікації і стандартизації виробів і розрахунок економічної ефективності стандартизації;
5. забезпечення всіх служб підприємства нормативною документацією зі стандартизації;
6. організація обліку, зберігання і внесення змін в усі екземпляри стандартів і технічних умов;
7. організація і здійснення нормоконтроля технічної документації, що розробляється підприємством;
8. допомога всім службам підприємства з усіх питань стандартизації й уніфікації.

Керівник служби стандартизації несе відповідальність нарівні з керівником підприємства за дотримання стандартів і технічних умов у технічній документації, що розроблена підприємством, за техніко-економічне обґрунтування розроблених стандартів і технічних умов, за відповідність їх сучасному рівневі техніки, за своєчасний перегляд стандартів і технічних умов з метою приведення їх у відповідність зі зростаючими вимогами народного господарства.

2.4. Принципи застосування стандартів

Стандарти застосовуються:

1. безпосередньо чи шляхом посилання на них в інших документах.
2. на добровільній основі, за винятком випадків, коли застосування цих стандартів вимагають технічні регламенти.

Стандарти повинні бути викладені таким чином, щоб їх неможливо було використовувати з метою введення в оману споживачів продукції, якої стосується стандарт, чи надавати перевагу виробнику продукції або продукції залежно від місця її виготовлення.

2.5. Державний нагляд за дотриманням стандартів

Державний нагляд за дотриманням стандартів – це діяльність спеціально уповноважених органів виконавчої влади з контролю за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності стандартів, норм і правил при виробництві і випуску продукції (виконанні робіт, наданні послуг) з метою забезпечення інтересів суспільства і споживачів, її необхідної якості, безпечної для життя, здоров'я, майна і навколишнього середовища.

Державний нагляд ведеться за планом органа державного нагляду або за вимогою інших органів виконавчої влади, виконавчих органів місцевої влади, прокуратури, або по звертанню громадян у формі перевірки - стандартів, норм і правил – стабільності якості сертифікованої продукції, правил проведення випробувань продукції. Результати перевірки оформляються актом.

Об'єктами державного нагляду є:

- продукція виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, продукція тваринництва та рослинництва, продукти харчування, в тому числі продукція, що пройшла сертифікацію, — на відповідність стандартам, нормам і правилам;

- імпортна продукція — на відповідність чинним в Україні стандартам, нормам і правилам стосовно безпеки життя, здоров'я й майна людей і навколишнього середовища;

- експортна продукція — на відповідність стандартам, нормам, правилам або окремим вимогам, що обумовлені договором (контрактом);

- атестовані виробництва — на відповідність установленим вимогам щодо сертифікації продукції.

Державний нагляд здійснюється за планами органів державного нагляду або за зверненням громадян у формі перевірки додержання:

- стандартів, норм і правил при розробці, виробництві, випуску, зберіганні, транспортуванні, використанні, експлуатації, реалізації та утилізації продукції, за винятком стадії реалізації товарів у сфері торгівлі, випуску і реалізації продукції на підприємствах громадського харчування та надання послуг громадянам як споживачам, шляхом проведення періодичних або постійних перевірок через вибіркового або суцільний контроль;

- стабільності якості сертифікованої продукції і правил проведення її випробувань.

При контролі термінів використання стандартів перевіряється:

- наявність наказу міністерства або відомства, а також наказу по підприємству про впровадження стандартів;

- наявність плану організаційно-технічних заходів щодо впровадження стандарту і його виконання;

- забезпеченість підприємства необхідною сировиною, устаткуванням, оснащенням, інструментом, технічною документацією для введення стандарту в дію;

- за якими показниками стандарту при впровадженні допущені відхилення;

- якщо стандарт не впроваджений, то з якої причини.

При порушенні вимог стандартів органи держнагляду:

- дають указівку на ліквідацію виявлених недоліків;

- забороняють відвантаження недоброякісної продукції;

- у необхідних випадках порушують питання про притягнення до адміністративної або судової відповідальності осіб, винних у випуску недоброякісної продукції.

Разом з державним наглядом може проводитись і відомчий нагляд за впровадженням і дотриманням стандартів, норм, правил. Його задачі аналогічні задачам держнагляду.

2.6. Нормоконтроль технічної документації

Нормоконтроль — один із завершальних етапів створення технічної документації, значення якого з розвитком стандартизації постійно зростає. Як один із засобів впровадження і додержання стандартів, нормоконтроль дисциплінує конструктора і технолога, привчає їх до суворого виконання встановлених правил розробки і оформлення технічної документації.

Мета нормоконтролю — забезпечення дотримання в технічних документах вимог чинних стандартів, а також використання у виробі при проектуванні стандартних і уніфікованих елементів.

Технічні документи (конструкторські і технологічні) повинні відповідати ряду вимог:

— до конструкції, що визначають її раціональність, взаємозв'язок елементів, вірність вибору матеріалів, характер оздоблення тощо;

— до технології, що визначають можливість використання для виготовлення виробів найбільш прогресивних і економічних технологічних процесів та устаткування;

— до оформлення, що визначають чіткість та наочність зображення на кресленні всіх відомостей, необхідних для виготовлення деталі чи виробу.

Щоб розроблювана в процесі проектування технічна документація задовольняла перерахованим вище вимогам, необхідний постійний, добре організований контроль, — як конструкторський і технологічний, так і нормативний (нормоконтроль).

Здійснення нормоконтролю обов'язкове для всіх організацій і підприємств, що виконують проектно-конструкторські роботи, незалежно від їх відомчої підпорядкованості.

Нормоконтролю підлягає така конструкторська документація: текстові документи (пояснювальна записка, інструкції, технічний опис і умови, тощо), креслення та інша конструкторська документація.

При нормоконтролі технологічної документації перевіряють: карти технологічних процесів, додержання технологічних нормативів, технологічні креслення, карти розкрою матеріалів, розрахунки з нормування матеріалів тощо.

Нормоконтроль на підприємстві може бути централізованим або децентралізованим. Це залежить від масштабів підприємства і загальної схеми організації робіт з стандартизації.

При централізованому нормоконтролі відділ стандартизації має в своєму складі групу нормоконтролю або відповідального за нормоконтроль, що підпорядковані керівнику відділу.

При децентралізованому нормоконтролі він здійснюється в різних підрозділах підприємства.

Права і обов'язки працівників нормоконтролю визначаються відповідним положенням і наказом по підприємству. Нормоконтролер повинен бути спеціалістом високої кваліфікації, бездоганно знати своє виробництво, регулярно слідкувати за виданням нових стандартів всіх категорій та інших обов'язкових нормативних документів.

Вказівки нормоконтролера обов'язкові для виконання, суперечки між ним і виконавцем вирішує керівник відділу (бюро, групи) стандартизації підприємства. Його рішення може бути відмінено тільки головним інженером підприємства або директором. Технічна документація, яка не має підпису нормоконтролера, не приймається до подальшої роботи.

Запитання для самоперевірки:

1. Основні функції центрального органу з питань стандартизації?
2. Що таке рада стандартизації і які основні функції вона виконує?
3. Хто входить до галузевої служби стандартизації і які функції виконує кожна організаційна ланка?
4. Які основні принципи застосування стандартів.
5. В чому полягає державний нагляд за дотриманням стандартів і що є об'єктами державного нагляду?
6. Що таке нормоконтроль технічної документації?

